

Рецензия

На дисертационния труд на
Андреана Борисова Ефтимова
за присъждане на научната степен „доктор на науките“
по 3.5. Обществени комуникации и информационни науки
(журналистика)
на тема: „Двойственият език в медиите: езикът на
политическата коректност vs езика на омразата“

от проф. д-р Веселина Йорданова Вълканова
Ръководител на катедрата „Пресжурналистика и книгоиздаване“,
Факултет по журналистика и масова комуникация,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Информация за кандидата

Андреана Борисова Ефтимова е доктор по общо и сравнително езикознание (психолингвистика) от 2000 г. Преподавателският ѝ опит е първоначално като хоноруван преподавател във ФСлФ на СУ „Св. Кл. Охридски“, където от 2004 г. последователно е редовен асистент, старши и главен асистент. От 2011 г. тя е главен асистент към Катедрата „Пресжурналистика и книгоиздаване“, където се хабилитира като доцент през 2012 г. Основните ѝ преподавателски курсове са: „Медиен език и стилове на писане“, „Култура на писането и стилове в общуването“,

„Журналистически жанрове“, „Медиен език и стил“, „Езикът в интернет“.

Информация за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд на Андреана Ефтимова е с общ обем 368 страници, в това число увод; изложение, структурирано в пет глави; заключение; библиография от 175 заглавия, от които 108 на чужди езици. Обемът и най-вече типологията на представените източници са доказателство за сериозните, дългогодишни проучвания върху изследователското поле на дисертационния труд. Включени са 9 приложения, справка за научните приноси и списък с научните публикации по темата.

По темата на дисертацията Андреана Ефтимова има 46 публикации в специализирани и научни издания, сред които: монография, приета за печат в издателство „Просвета“; публикации в страната и в чужбина в сборници, електронни издания, научни списания и редица доклади на национални и международни научни конференции, кръгли маси, изследователски проекти и с това удовлетворява законовите изисквания по този критерий.

Авторефератът, приложен към документацията по защитата, е с обем 56 страници и включва: съдържание, представяне на основните структурни елементи, библиография, приложение със съдържанието на дисертационния труд, справка за приносите му, списък с отпечатаните или приетите за печат научни трудове, свързани с дисертационния труд. Авторефератът е адекватен на дисертацията,

отразява по същество структурата, подхода и основните ѝ обобщения и отговаря на изискванията за автореферирание на дисертационен труд.

Преценка на актуалността на проблема

Преди всичко искам да отбележа оригиналността и актуалността на избраната тема на дисертационния труд на Андреана Ефтимова - doublespeak лексиката, политическите евфемизми, от една страна, а от друга - политическият жаргон и бюрократичният език завладяха широк културен периметър и се превърнаха в стил и подход за манипулации, за подмяна на реалността, а оттук и за подмяна на социалния дневен ред. Езикът на лъжата дотолкова е навлязъл в обращение, че често се свързва с политическата коректност и се мисли като неин синоним. Не на последно място, „раздисциплинираното“ говорене, широкото навлизане в медиите на „елементи от субстандарните формации (жаргонизми, разговорни и просторечни елементи)“, както го детерминира авторката, безспорно отразяват речевите практики, но и влияят върху тях. Значителните трансформации в езиково, стилистично отношение на медийния дискурс след промяната у нас са част от драстичните комутации на типологичния профил на изданията: от техните издателски философии и публикационни стратегии, през съдържателните, жанровите, графичните трансформации - до кардинално променените им маркетингови и дистрибуционни подходи.

Затова и едно цялостно изследване върху процесите на евфемизация, табуизация, дисфемизация и детабуизация и върху

въпросите на езиковите политики и езиковите употреби в журналистиката не само заселява едно недостатъчно проучено лингвистично поле, но и надгражда теорията на комуникацията и медиазнанието с така важната страна на теорията и прагматиката на езиковите механизми за реализиране на речта на политическата коректност и речта на омразата и в този смисъл добавя стойност към досегашните изследвания на медийните политики и практики.

Преценка на качествата и приносите на дисертационния труд

Дисертацията си поставя за основна задача да анализира структурно-семантичните прояви на евфемизация/дисфемизация, реализирани на лексикално и фразеологично равнище, при което именно лексикално-граматичната, лексикално-стилистичната и оценъчната характеристика на евфемизмите са акцентни в нея. При това обектът на изследване е гледан в светлината взаимно противоречащи си тенденции - от една страна е културната хомогенизация (произтичаща от все по-налагащата се роля на масовата култура като основна културна форма в съвременните общества), а от друга плурализмът, детерминиран от *„миграцията на реципиента между многобройни инфопотоци и в безкрайното множество от информационни полета с различна сложност“* (по Антропова). Оттук идва и сложността по извеждането на моделите за конструиране на медийната реалност през речевия акт на изследваните издания и телевизионни оператори.

В **първата глава** на дисертацията са детерминирани основни категории и термини на лингвистичната аксиология: функционалните семантико-стилистични категории за ценност и оценка; аксиологемата

като операционален термин в научната разработка; анализирани са аксиологичността и оценъчността в медийния дискурс; изяснено е значението на семиотричния метод в аксиологическата лингвистика, като са изведени основните принципи и направления на аксиологичния лингвистичен анализ чрез метода на семиотрията, анализирана е аксиосферата толерантност като основен ценностен модел, като „универсална многоаспектна категория“ и като комуникативна категория и факторите на нейното присъствие в дискурсивните практики.

При типологизирането на речевите прояви е отчетен сложният контекст и комплексните обстоятелства около тяхната реализация, като се вземат предвид както способностите на комуникатора да кодира своите намерения, така и способностите на реципиента да интерпретира, да разчита медийните текстове с вложените в тях оценъчни смисли. Отчетени са оценъчните стереотипи на социума, езиковият опит, особеностите на съответното време, традициите на мястото, нравственият кодекс и онези архетипи, които са наследени и съхранени в колективната памет като модели на определени региони и социални групи - все важни обстоятелства, с които анализът на настоящата работа се съобразява.

Втората глава на дисертацията включва съществените за изследването детерминанти и таксономии на езиковите средства за евфемизация/дисфемизация в медийните практики, предложена е стилистична характеристика на ортофемизмите, евфемизмите и дисфемизмите. Те не само са дефинирани, но са изведени етапите на

тяхната реализация в речевата ситуация, като са описани начините на идентифицирането на евфемизмите, особеностите и социалната обусловеност на съответните номинации, степента на възпроизвеждането им в езиковите практики, приликите и разликите между тях, тяхната контекстова детерминираност.

Освен извеждане на основните тенденции на дисфемизация и детабуизация в медийната реч, в тази част на дисертацията с много примери от българските медийни практики са обобщени класификации на евфемизмите и дисфемизмите въз основа на тяхната историческа периодизация, развитие и съвременни употреби; в семантично отношение - въз основа на отношението към реферирания обект, целта на реноминацията, връзката с първоначалното значение на думата и тематичните области на съответните номинации; в структурно-семантично отношение, в това число според графичното оформление, според фонетичните им модификации, според морфологичните и синтактични промени, според лексикалните особености и т.н.; въз основа на прагматиката на евфемистичните употреби.

Това многообразие на типологизации свидетелства за широкия поглед на Андреана Ефтимова върху обекта на дисертационния труд, но то не е самоцелно, защото обогатява анализа и дава изходни точки за изследване на сложния културнолингвистичен феномен медийна реч, който се реализира чрез динамични и разнообразни езикови и екстралингвистични средства и работи в сложен културен контекст. С други думи, детерминирането на

социолектната и функционално-стилистичната принадлежност на номинациите в медийния дискурс е от съществено значение за извеждане на техните оценъчни функции в него, затова и присъствието им в дисертационния труд е напълно оправдано и необходимо.

Във фокуса на изследователския интерес в **третата глава** на дисертацията е езикът на политическата коректност и езикът на омразата. Задълбочено и многоаспектно са анализирани политическата коректност като част от евфемизацията и табуизацията като феномени в медийната реч, като е дефинирано понятието политическа коректност, изведени са неговият произход, съдържание, очертани са характеристиките му на културно-поведенческа и речева категория и феномен на публичния дискурс, като езикова реформаторска политика и като част от процеса на евфемизация на речта.

Езикът на омразата като опозиция на политическата коректност и като част от дисфемизацията и детабуизацията допълва изследването на водещите феномени в медийната реч. Последователно са обобщени понятието „език на омразата“, изследвани са същността и функциите му, като той е коментирани като *„съдържателни и идеологически аспекти на медийната реч – споделянето на ценности, послания и убеждения, които противоречат на идеята за толерантност, плурализъм, равноправие и многообразие. По-рядко като език на омразата се определя начинът на изразяване, който може да се движи по оценъчната скала толерантност/нетолерантност.“* (с. 100). Паралелно на анализа в предишния параграф, и тук е акцентирано върху езика на омразата като речева категория, като част от процеса на дисфемизация на речта, артикулирано е мястото му в публичния дискурс и като обект на

езиковата политика. И двата феномена са разгледани в българския културен контекст, което допълва анализа и го насочва към медийните практики и политики.

Същността, типологизациите на езиковото табу, контекстовото му обкръжение в периодиката, евфемистичните корелации и контекстовите им зависимости в масовата преса са обект на изследването в **четвъртата глава** на дисертацията. За да бъде проучена оценката на табуираното речево поведение, е проведена пилотна анкета с 15 студенти от ФЖМК, целяща да индикира как се възприемат различни степени на забрана за употреба в публичната комуникация на определени думи, извадка от вестникарски публикации. При това са отчетени тенденции на нежелателни употреби и проблематични от гледна точка на политическата коректност номинации, както и разликата в индивидуалните нагласи за степента на забрана/допустимост на някои лексикални употреби.

Изследването върху контекстовото обкръжение на лексиката табу в пресата, както и евфемистичните замени на думи и понятия табу в общуването и контекстовите им зависимости в пресата добавя пълнота към анализа на обекта и извежда определени отношения, тенденции, процеси в медийната реч у нас.

Анализът на евфемизмите/дисфемизмите в медийните езикови практики в **петата глава** минава през изследване на типични евфемизми/ дисфемизми за професии и институции, за болести, физически нарушения, смърт, за обозначаване на половата принадлежност и на семейните сексуални отношения, за криминално

поведение, за етнически групи, за външен вид и възраст, както и политическите евфемизми. Тук проучванията са придружени от съпоставителен анализ с лексика и употреби в други славянски езици, както и с езиците от Западна Европа, като са използвани аргументации включително от законодателните практики, етичните кодекси и културите. Определено приноси са извеждането на характеристиките на политическия евфемизъм и изследването на двойствения език към събитията в Украйна. В тази част на дисертацията е очертана ролята на журналиста в политическата комуникация, изведени са различни ситуации на селекция на номинации, които са в състояние да променят драстично значението на съобщението, подчертана е отговорността на медиите за ограничаване на езика на омразата и за създаване на ценностни и оценъчни ориентири на толерантност у аудиторията.

Въпроси:

Имам и два въпроса към доц. Ефтимова:

- В състояние ли е медийната саморегулация и/или граждански и гилдийни инициативи да съдействат за редуциране на употребите на езика на омразата и за по-добра култура на медиите?
- След мощната детабуизация на медийния дискурс след политическата промяна у нас от 1989 г. наблюдават ли се тенденции на ретабуизация и ако да, кои са най-характерните примери в това отношение?

Заклучение

- С комплексния си поглед към начина на функционирането на лексиката в журналистическата практика;
- С детайлния анализ на особеностите и характеристиките на оценъчния език в медиите;
- С разработената критериална система за анализ и обобщение на мястото на евфемизмите и дисфемизмите в медийните текстове и с аксиологичния подход към тяхното изследване;
- С извеждането на анализа върху съвременния социален и културен контекст;
- С включването на метода на семиометрията за анализ на емпиричния материал;
- С разработените авторски типологии;
- С обобщените тенденции и процеси по използване на евфемизмите в медийния дискурс;
- С предложения модел на участие на медиите в отразяването на социални конфликти

настоящият дисертационният труд е крачка напред в изследванията по пресжурналистика, медиазнание, езикознание, стилистика и масова комуникация.

В заключение, предвид високото ниво на интерпретация и теоретична разработка на изследвания обект; детайлното познаване на изследвания терен, сериозните проучвания и натрупвания по

предмета, безспорните достойнства на дисертационния труд, изложени тук, препоръчвам на уважаемите членове на научното жури да присъдят на **Андреана Борисова Ефтимова** научната степен „доктор на науките“ по 3.5. Обществени комуникации и информационни науки - Журналистика.

01.09.2016 г.

Рецензент:

Проф. д-р Веселина Вълканова